

OSMANLI ŐİR GELENEĞİNDE TÜRK TASAVVUF ŐİRİNİN YERİ

A. Azmi BİLGİN*

Position Of Mystic Poetry in The Tradition of Ottoman Poetry

Abstract: While analyzing the Ottoman poetry, mystic poetry have to be paid attention. Unless it isn't possible for anyone to understand accurately. In Diwan poetry there were two fundamentals, religion and mysticism. In this paper a brief history of mysticism among Turkish poetry is given and aspects of this poetry is counted by comparing it with Diwan poetry. Also these aspects are explained with suitable examples.

Key Words: Diwan poetry, Ottoman poetry, Mysticism, Mystic poetry

Osmanlı Şiirini incelerken Divan Őiiriyle birlikte halk ve tasavvufi çevrelerin meydana getirdiği edebiyatı da incelemek gerekmektedir. Bu üç çevreden doğan edebiyatın karŐılıklı etkilerini göz önünde bulundurmadan İslâm sonrası geliŐen ve temel unsurları din ve tasavvuf olan bu edebiyatı doğru anlamamız mümkün olmaz.

Türkler arasında tasavvufi düşünceinin yayılması oldukça hızlı olmuştur. IX. yüzyılda Herat, NiŐabur, Merv mutasavvıflarla dolmağa, X. yüzyılda Buhara ve Fergana'da Őeyhlere tesadüf edilmeye, bu yüzyıldan itibaren de Türkler arasında mutasavvıflar yetiŐmeye başlamıştır.¹ Türkler arasında mevcut olan inanıŐlarla İslâm düşünceesi arasında adeta birleştirici bir çizgi meydana getiren

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1984, s. 180; ayrıca bk. Azmi Bilgin, "Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı", *İlmî Araştırmalar*, sy. 1, İstanbul 1995, s. 61-82.

tekke ve tarikatler, millî dili koruyan halka, kendi düşüncelerini yaymak için sade ve anlaşılır bir dil kullanmayı tercih ettiler. Bunun içindir ki millîlik ilk önce tekke şiirlerinde, tasavvuf vadisinde kendisini göstermiştir.²

XIII. yüzyılın ilk yarısında Orta Asya ve Horasan'dan bir çok Türkmen şeyh ve dervişleri Moğol istilâsından kaçıp Anadolu'ya gelmiş, böylece I. Alaeddin Keykubad devrinden (1220-1237) itibaren tasavvufî düşünce yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bunlar din bilgilerini ve tasavvufî görüşlerini halka yaymak amacıyla Oğuz Türkçesi ile ilk eserleri verenlerdir. Sultan Veled, Yunus Emre, Gülşehrî, Âşık Paşa ve Nesîmî ile ilk Türkçe örneğini gördüğümüz tasavvufî edebiyat daha sonra Yazıcıoğlu Mehmed'in (ö.1451) *Muhammediyye*, Ahmed Bîcân'ın (ö.1466) *Envârü'l-âşıkîn*, İbrâhim Tennûrî'nin (ö. 1482) *Gülzâr-ı Ma'nevî*, Gülşen-i Saruhânî'nin (ö.1483'ten sonra) *Râznâme*, Dâvûd-ı Halvetî'nin (ö.1507) *Gülşen-i Tevhîd* gibi eserleriyle devam eder. Bu tanınmış mutasavvıflar din ve tarikat kurallarını sade bir dille, çoğu kez aruz vezniyle ve mesnevî nazım şekliyle kaleme alırlar. Kendi bağlılarına ve halka bilmeleri gerekenleri öğretmeye çalışırlar.

Aslında daha önceki dönemlerde yazılan tasavvuf edebiyatının *Mesnevî*, *Mantıku't-tayr*, *İlâhînâme* ve *Gülşen-i Râz* gibi önde gelen eserleri sûfilik esaslarını telkin ve halka yaymak amacıyla yazılmış didaktik eserlerdir. Uzun uzun muhakemeden sonra belirli bir sistemin ve görüşün müdafaanâmeleridir. İnan tasavvufî edebiyatında öğreticilik ön plandadır. Daha önce adlarını verdiğimiz eserler bu tür eserlerin Anadolu'daki ilk örnekleridir.

Anadolu'da önce bir tasavvufî Halk edebiyatı inkişaf etmiş, gittikçe kurumsallaşan Osmanlı devlet ve toplum yapısında medreseler dışında farklı bir kulvarda karşımıza çıkan ve çeşitli tarikatlara bağlı olanların toplandığı tekkelere Osmanlı toplum hayatında yetişip yaşayan kümelerden biri olarak, kendine göre bir yaşayışı, zevki, eğlencesi ve varlığı ve evreni yorumlayışı olmuştur. Bu da edebiyata yansiyarak Divan şiirinden farklı olarak Türk tasavvuf şiirini ortaya çıkarmıştır. Bu kümelerde din birleştirici bir rol oynarken bunları birbirinden ayıran görüş ve anlayışlar da olmuştur.³

Türk tasavvuf şairlerinin gayesi inancını halka yaymak, bildiği bir hakikati anlatmak, halkı doğru bildiği yola sokmak, gaflettekileri uyandırmaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için büyük bir telkin yeteneği ile ve yer yer özgün buluşlarla büyük çoğunluğu manzum çeşitli eserler yazılmıştır. Bu şiirlerin bir kısmı bedî' vicdana doğrudan hitap etmese de bunlarda tasannu', riya, mübalağa bulunmaz, şairinin aşkında, heyecanında, nazında niyazında samimilik,

² İbrahim Necmi [Dilmen], *Târîh-i Edebiyat Dersleri*, İstanbul 1338, I, s. 11-12.

³ Agâh Sırrı Levend, "Halk ve Tasavvufî Halk Edebiyatı", *Türk Dili*, XIX/207 (Ankara 1968), s. 171-176.

inandıklarını hal haline getirmişlik vardır. Bu şiirin çoğunluğu telkînî ve didaktik amaçla yazılmıştır.

Bu şiirin varlığa bakışı kısaca şu şekilde ifade edilebilir: Varlık âleminde her ne varsa Mutlak vücudun esmâ ve sıfatından birine mazhurdur. İnsan ise ism-i a'zâmın mazharıdır. İnsanın bu üstünlüğü gönlü sebebiyledir. O her şeyi ihata edecek kadar geniş, engin ve derindir. Sûfî her şeyi orada arar... Çünkü esas olan haldir, dil ile ifade edilmeyen bazı haller ancak manevî zevkle bilinir. İşte bunu başarabilmek güçtür. Ama o hâle kabiliyet kesbedebilenlerin sözü âb-ı hayat gibi etkili olur, ölmüş gönülleri diriltebilir.⁴ Ruhunu her türlü fenalıklardan arındırmış olan bir sûfî şairin söyledikleri de bu hâletin ilhamıdır. Bu şiirler o hâli ikâ ve aynı zevki ibdâ edebilirler. Güzel bir ilâhî dinleyeninin ruhunun sükûn bulmasını ve dinlenmesini bu sebebe bağlamak yanlış olmazsa gerektir.⁵

Şair görünüşte hüsn, aşk ve ayş u nûştan söz etse de asıl amaç, Yüce Yaratıcı'yı övmek, her güzellikte O'nun güzelliğini aramaktır. Eseri değil müessiri takdis etmektir. İnsan zekâsını maddenin ötesine çıkarmak, basit bir fikri yüce bir düşünce ile anlatmak ve yorumlamaktır. Güzellik sebeplerini, aşk hallerini dile getirmektir.

Bu şiirleri bazı örneklerden hareketle genelleştirilerek ruhtan kopan suur dışı bir feryat olarak görmek yanlıştır. Aslında bu şiirler ince düşüncelerle belirli bir sistem hâline sokulmuş sûfî ahlâkını bize yansıtır.

Osmanlı toplumunda oldukça geniş bir kesimi bünyesinde toplayan tekkeler kendi içinde farklı kollara ve meşreplere ayrılmakta, Sünnî'sinden gayrı Sünnî'sine çeşitli mezhep ve ekollerin kendisine sığınmak olarak gördüğü yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kaç olay⁶ hariç tutulacak olursa siyasî bir amaç taşımadığı sürece görüş ve düşüncelerinden dolayı hiç bir tarikat ve tekke mensubu cezalandırılmamıştır.

Türk tasavvuf şairleri görüş ve düşüncelerini yaymak için şöyle bir yol izlemişlerdir: Hak âşığı olan bu şairler, his ve fikirlerini açıklamak için mecâzî bir üslup tercih etmişler, şiir diline özel bir eda vermişlerdir. Şairin mizacında hislerin veya aklın galebesine göre ilhamın cilvesi başkalaşarak şiire yansıyabilmiştir. Bazı şairler coşkunluk ve taşkınlıkları yüzünden medreseli bilginlerce tenkit, bazen de tekfir edilmişlerdir.

Bedîî gaileler ön planda tutulmasa da bu şiirlerde sayısız edebî sanatlar bulunmaktadır. Tasavvufî şiir şarihleri, manzumelerde kullanılan edebî sanat-

⁴ *Rıza Teyfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri* (haz. Abdullah Uçman), Ankara 1982, s. 124, 235.

⁵ *a.g.e.*, s.309.

⁶ Reşat Öngören, Şerfatın Kestiği Parmak: "Kânûnî Sultan Süleyman Devrinde İdam Edilen Tarikat Şeyhleri", *İlam Araştırma Dergisi*, I/1 (İstanbul 1996), s.123-140.

lara işaret etmeyi ve onları uzun uzun açıklamayı şerh üsluplarının tamamlayıcı bir cüzü saymışlardır.⁷

Bu sufi şairlerin bir kısmında aşkın cezbesi pek şiddetlidir. Eşrefoğlu Rûmî, Nizamoğlu Seyyid Seyfullah, Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, Niyazî-i Mısrî ve her ne kadar Farsça yazsa da Türk edebiyatının bütün alanlarına etki etmiş olan Mevlânâ'yı bu guruba katabiliriz.

Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Elmalılı Ümmî Sinan gibi sûfî şairler ise aynı hakikatleri biraz daha farklı bir üslupla dile getirmişler, hislerine hakim olgun bir kişilikte karşımıza çıkmışlardır.

Divan şiiri ile Türk tasavvuf şiirini karşılaştıracak olursak şunları söylememiz gerekmektedir:

1. Türk tasavvuf şiirinde tasavvuf bir iman, Divan şiirinde bir fantazidir. Sûfî şairler gönüllerinde vecdli, ateşli mistik tehasürler besler. Klasik şiir üzerinde tasavvuf tesiri sathî kalır. Kadı Burhaneddin, Ahmedî, Şeyhî gibi bir çok şairde tasavvufî ve dünyevî aşkın birlikte yer aldığı görülür. Neşatî ve Şeyh Galip gibi Mevlevî şeyhi de olan divan şairlerinde tasavvuf vecdî şiire hakim olmuştur. Fuzulî'de aşk lâhûtî bir özellik göstermiş, Nedim'de ise nâsûtî bir hal almıştır. Biri melâlî diğeri ise handeyi terennüm etmiştir. Hâletî ise rubâîlerinde derviş meşrep, mütevekkil görünürken *Sâkinâme*'sinde sûfiyâne vecd ve aşkı anlatmıştır. Eserde anlatılan ilâhî aşk şarabıdır. Tasavvufa meyli olmayan şairler bile dönemlerinde tasavvufa duyulan ilginin yoğunluğu dolayısıyla eserlerine sûfiyâne bir renk vermeyi istemişlerdir.

2. Divan şiirinin teknik özellikler bakımından üstünlük arz ettiği görülürken Türk tasavvuf şiirinde muhteva yoğunluğu dikkati çekmektedir. Divan şiirinde her şeyden önce hüner göstermek, bilinen ve belirlenmiş olan sanatları beyit şeklinde ifade etmek esas gayedir. Çünkü şairin kıymeti buna göre takdir edilir. Şair bir hünerver, sanki bir kuyumcu gibi telakki olunur. Divan şairleri câize alma kaygısı da taşkırlarken sûfî şairler için böyle bir durumdan söz edilemez.

3. Türk tasavvuf şairlerinin divan şairlerinden ayrılan en bâriz yönlerinden biri, sanat endişesinden uzak oluşları ve çoğu medreseden yetişen divan şairleri kadar bilgili olmayışlarıdır. Ama bunun yanında İsmail Hakkı Bursevî, Erzurumlu İbrahim Hakkı gibi yaşadıkları dönemde birinci sınıf münevver olarak kabul edilenleri de bulunmaktadır. Tahsil görmemiş kitleye hitap ettiklerinden, tekke ve saz şairlerini küçümsemek için bir divan şairi:

*İşiten Yûnus ilâhîsi sanur
Bu edâsın gören âdem usanur*

⁷ Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, İstanbul 2000, s. 333-334.

derken bir diğeri:

*Şi'rini arzylesen tashîh ider 'Âşık 'Ömer
Çünkü âsârın anınkinden de ednâdır henüz*

diyerek bir başka meslektaşını yermektedir.⁸

4. Aruzu Divan şiirinden alsa da dil, vezin, nazım şekilleri, ifade tarzı bakımından Halk edebiyatından bir çok unsur almış olan Türk tasavvuf edebiyatı, tasavvufla birlikte klasik İslâm kültürüne de bağlıdır. Ümmî İsâ (XV. yy.), Kemal Ümmî (ö. 1475), Vahab Ümmî (ö. 1595), Elmalılı Ümmî Sinan (ö. 1657) gibi bir çok mutasavvıf şair ümmî olarak tanınırlar da gerekli kültürü lâıyıkıyla almış bir çok tekke şairiyle karşılaşırız. Bunun yanında yine aynı şekilde ümmî olarak tanınan Divan şairleri de bulunmaktadır.⁹ Bu sûfî şairler kendi görüşlerini sade bir dille geniş halk kitlelerine ulaştırmak için çeşitli türde şiirler yazıyorlar, ilham kaynaklarının kutsallığını ifade için kendi şiirlerine ilâhî veya nefes adını veriyorlardı.¹⁰

Divan şiirinde tuyugların dışında millî nazım şeklinden söz edilmez. Usûlî, Zaîfî, Fevrî, Nahîfî, Nedim ve Şeyh Galib'in bir kaç örneklik de olsa hece vezniyle şiirleri bulunmaktadır.¹¹ Yunus'tan sadece Türk tasavvuf şairleri değil Divan şiirinin ilk temsilcisi sayılan Ahmedî'nin de etkilenmesi dikkat çekicidir.¹²

5. Divan şiirinde kadın aşkına temas edilmeyen gazellerde platonik heyecanlardan uzaklaşıldığı, cinselliğe yaklaşıldığı sezilir. Bu şairler bir yandan da kasırları, mesireleri ve dünyevî eğlenceleri tasvir etmişlerdir. Türk tasavvuf şiirinde böyle bir şey söz konusu değildir.

6. Mutasavvıf şairler mevcut şiir terimlerine tasavvufî bir anlam yüklediler. İlâhî aşk, şiirde her biri tasavvufî anlamlar taşıyan remizlerle anlatılmaya başlandı. Özellikle XII. yüzyıldan itibaren İranlı sûfî şairler profan aşk ve şarap şiirlerinde geçmekte olan bazı kelimeleri alıp bunlara tasavvufî anlamlar verdiler. Buna göre şarap "ilâhî aşk"ın, şem' "ilâhî nur"un, pîr-i mugan "mürşid"ın, meyhâne " tekke ve dergâh"ın remzidir. Mahbûb veya ma'sûk "Allah"ı, âşık ise "kendisini ilâhî aşka adanmış, bütün varlığı ile Allah sevgisine yönelmiş, vuslata ermek isteyen kimse"yi ifade eder. Kısa bir zaman zarfında bu terimle-

⁸ Prof. Ali Cânîp Yöntem'in *Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri* (haz. Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan), Konya 1996, s.240.

⁹ Cemal Kurnaz, *Türküden Gazele*, Ankara 1997, s.71-101.

¹⁰ Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 1986, s.185-186; ayrıca bk. Kemal Yavuz, "Edebiyatımızda Gezen Nefesler", *Tarih ve Medeniyet*, sy.61 (İstanbul 1999), s. 40-43.

¹¹ Cemal Kurnaz, *a.g.e.*, s.139-212.

¹² Abdülbaki Gölpınarlı, "Halk Edebiyatında Zümre Edebiyatları", *Türk Dili*, XIX/207 (Ankara 1968), s. 361.

rin sayısı hızla artmış "şarap, şem', pîr-i mugan, harâbât" gibi önceden kullanılanlardan başka "zülûf, gîsû, mûy, ebrû, ruh(yanak), hal (ben), leb vb. bir çok kelimeye mecazî anlamlar yüklenerek şiirde tasavvufî bir terminoloji meydana getirilmiştir. Bu terminoloji sadece Türk tasavvuf şiirinde değil Divan şiirinde de kullanılmıştır. Divan şairi kelimeleri farklı çağrışımlar uyandıracak şekilde kullanmayı amaçladığından kendileri mutasavvıf olmadıkları halde tasavvufî anlamdaki söz ve remizleri rahatlıkla kullanmışlardır. Divan şiirinde sevgilinin çok defa erkek hüviyetinde görülmesini tasavvufun aşk ve güzellik anlayışına bağlamak da mümkündür.¹³

7. Âşık-zâhit tipleri hem Divan hem Türk tasavvuf şiirinde kullanılmıştır. Âşık övülürken zâhit yerilmektedir. Divan şiirindeki rakîbe ise Türk tasavvuf şiirinde pek rastlanmamaktadır.

8. XVII. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Elmalı Ümmî Sinan divanını hazırlarken bir nüshasında¹⁴

*Mevlam aşkın meydânına
Yanmağa geldik yanmağa
İçüp aşkın şarâbını
Kanmağa geldik kanmağa*

diye başlayan bir şiirin yan tarafında şöyle bir kayda rastladım: "Bu ma'rifeti hazret-i aziz ... zikrullâhla vecde gelüp devrân iderken söyleyüp oğlu Süleyman Efendi'ye yaz diyü işaret buyurup anlar dahi halkadan daşra çıkup anlar devrân-da okurlar iken kenarda yazmışlardı." Bu derkenar kaydından da anlaşılacağı gibi Türk tasavvuf şairleri bazı şiirlerini bizzat zikir ve devran esnasında kaleme almışlardır. Divan şairlerinde buna benzer bir durumun olup olmadığını bilemiyorum.

9. Mutasavvıf şairler didaktik mahiyette şeyler söylerken bazan olağan-üstü şiir örneklerine de rastlayabiliyoruz. Bunlar ilham ve sünühat dolayısıyla ilâhî bir heyecanla şairin dilinden dökülüyor. Buna bir çok örnek bulmamız tabiki mümkündür. Ancak biz bir kaç şairden bazı beyitlerle yetinmek istiyoruz. Eşrefoğlu Rûmî:

*Tecellî şevki dîdârun beni mest eyledi hayrân
Ene'l-Hak sırrını cândan anun-çün kılmazam pinhân*

¹³ [Fuad Köprülü], *İkinci Kitab: Ba'de'l-İslâm Türk Edebiyatı. İslâmî Edebiyatın Esasları* (baskı yeri ve tarih yok), s. 178-179; ayrıca bk. Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 419-420.

¹⁴ Elmalı Halk Ktp., nr.43, s. 56.

'Aceb hayrân ü mestem ki bilişden bilmezem yâri
Gözüm her kande bakarsa görünen sûret-i Rahmân¹⁵

derken, Niyâzî-i Mısrî bulunduğu hâli ve makamı

Bilenler vech-i cânânı bu cism ü cânı neylerler
Görünse şemsün envârı meh-i tâbânı neylerler

Bugünkü cennet-i 'irfâna dâhil olsalar 'uşşâk
Yarinki va'd olan hûrî vü yâ gilmânı neylerler

Gönül tuymazsa vicdân ile Allâh'ı hakikatce
Mücerred dildeki 'ilmi vü yâ 'irfânı neylerler¹⁶

diyerek anlatırken, eski Türk edebiyatı içerisinde Divan şairi olarak yerini alsa da Mevlevî olması dolayısıyla yukarıda da belirttiğimiz gibi tasavvuf neşvesini şiirlerine taşımış olan Neşâtî bir beytinde bulunduğu hâli ve makamı

İtdik o kadar ref'-i te 'ayyün ki Neşâtî
Âyîne-i pür-tâb-ı mücellâda nihânız¹⁷

diyerek ifadeye çalışırken bir başka Mevlevî şair Şeyh Galib de mi'racı anlatırken,

Evvel ne idi ne oldu bilmem
Leb-rîz idi ol ne doldu bilmem¹⁸

diyerek hem Hz. Peygamber'in bulunduğu makamı nasıl idrak ettiğini hem de kendi ma'rifet makamını bize yansıtmış oluyordu.

Gerek divan gerek halk gerekse Türk tasavvuf şiiri Osmanlı şiir geleneğinde Türk milletinin zevkine ayrı ayrı noktalardan cevap vererek, toplumun tümünü kucaklamış birbirlerine yabancı kalmamıştır. Tasavvuftan Osmanlı döneminde sadece halk ve esnaf kesimi değil saray ve enderunda yetişenler de etkilendiği için Türk tasavvuf şiiri Osmanlı şiir geleneğinde önemli bir yere sahip olmuştur. Henüz Divan ve Halk şiiri kadar incelenmemiştir.

¹⁵ *Eşrefoğlu Divanı* (Tercüman-1001 Temel Eser Heyetince hazırlanmış, baskı yeri ve tarihi yok), s.163.

¹⁶ *Niyâzî-i Mısrî Divânı* (haz. Kenan Erdoğan), Ankara 1998, s. 72.

¹⁷ *Neşâtî Divanı* (haz. Mahmut Kaplan), İzmir 1996, s. 117; Bu beytin açıklaması için bk. İsmail Habib Sevük, "Ebebiyat Sohbeti: Şiirde Bercestelik", *Cumhuriyet*, 9 Mart 1950, nr. 9288.

¹⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Şeyh Galib: Seçmeler ve Hüsn ü Aşk*, İstanbul 1976, s. 142.

Kaynaklar

- AKÜN, Ömer Faruk "Divan Edebiyatı", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 419-420.
- Prof. Ali Cânîp Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri* (haz. Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan), Konya 1996, s. 240.
- BİLGİN, Azmi, "Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı", *İlmî Araştırmalar*, sy. 1, İstanbul 1995, s. 61-82.
- CEYLAN, Ömür, *Tasavvuftü Şiir Şerhleri*, İstanbul 2000, s. 333-334.
- DİLMEN, İbrahim Necmi, *Târîh-i Edebiyat Dersleri*, İstanbul 1338, I, s. 11-12.
- Eşrefoğlu Divanı* (Tercüman-1001 Temel Eser Heyetince hazırlanmış, baskı yeri ve tarihi yok), s.163.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, "Halk Edebiyatında Zümre Edebiyatları", *Türk Dili*, XIX/207 (Ankara 1968), s. 361.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Şeyh Galib: Seçmeler ve Hüsn ü Aşk*, İstanbul 1976, s. 142.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 1986, s.185-186.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1984, s. 180;
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *İkinci Kitap: Ba'de'l-İslâm Türk Edebiyatı. İslâmî Edebiyatın Esasları* (baskı yeri ve tarih yok), s. 178-179 ;
- KURNAZ, Cemal, *Türkiiden Gazele*, Ankara 1997, s.71-101.
- Neşâtî Divanı* (haz. Mahmut Kaplan), İzmir 1996, s. 117.
- Niyâzî-i Mısrî Divânı* (haz. Kenan Erdoğan), Ankara 1998, s. 72.
- ÖNGÖREN, Reşat, "Şeriatın Kestiği Parmak: Kânûnî Sultan Süleyman Devrinde İdam Edilen Tarikat Şeyhleri", *İlam Araştırma Dergisi*, I/1 (İstanbul 1996), s.123-140.
- Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri* (haz. Abdullah Uçman), Ankara 1982, s. 124, 235.
- SEVÜK, İsmail Habib, "Edebiyat Sohbeti: Şiirde Bercestelik", *Cumhuriyet*, 9 Mart 1950, nr. 9288. YAVUZ, Kemal, "Edebiyatımızda Gezen Nefesler", *Tarih ve Medeniyet*, sy. 61 (İstanbul 1999), s. 40-43.